

«ШЫНГА» Чаңчалар

ЧАГААЛАРНЫ МАНАП ТУР БИС

Октябрийн социалист Улуг революциянын 60 жылдык юбилейин демдегээрине — 1977 чылдын баштайгы кварталы доостур чокшулаан. Эрткен үениң дургузунда «Шынга» редакцията 1500 чыгам чагаа келген болгаш тырыкча үнген 64 номерин артынарга ол чагааларнын барык дең кезин парлаан.

Совет Эвилелинч бүгү ажылчы чоннарыга СЭКП Төп Комитетинин Чагаанын соонда нитинин малын кыштап хур ажыра, чакы тарылгага үлегерлиг белеткенер даш чер-черде ажал-агыйларнын, партия, совет, хой-нитини организациаларнын ажыл чорудулаан бижан чагааларнын саны өскөн. Редакцияже ол теманың чагаалары ам-даа шуушпушаан. Оон ичиге болуру-даа чоп, чүге дээрге кыш уламчылавышкан, чагаай дужуттун үндесинин садыр чакса белеткел ажылдары тудуктеп турар болгай.

Мал кыштагалашкынын байдалында, ылангыч оон чом курдаварларын чарыгалынын, ажалга хайгааралынын дугайын болгаш оон чаш төдүн аң турарынын талазы-биле материалдарын редакция ам-даа хойу-биле манап турар. Маңа мурнакчы малчынарнын дуржулаан көргүскен, оларнын үлегер-чижөөн тус черге, районга харын-даа республиканын масштабына өспөдөр даш ажыл-агыйлар ууру-тукчуларын, тускай эртемнелерин, партия, совет ажал-агыйларын ал турар хемчегеринин дугайында материалдар хойу-биле негетинип турар. Ажылда чедикшиктерини тодораткан, амдырларын, анализтик материалдарын түгө мал ажалдакчыларын аяс, көдө ажал-агыйларын чер ажал-агыйларын, үлегер, тудук, транспорт болгаш харылаза, салгы болгаш нитинин чөмөнделгизин, чоңун амдырлар хандырылга болгаш чурттага-коммунал ажал-агыйларнын талазы-биле даш бар-ла адырларын айы-биле шуутуун-даа адыры күзөңгөн. Бир кижини дуржулаан нити кол-дети, а коллективтин бүдүн ажал-агый, оонун өске-даа черлер ажал тудук ажалга чедикшиктерин үзгүдөр деп партия өредип келген.

1977 чылда республиканын ажылчы чоннарынын социалист хулааларында ажал-агыйнын адыр бүрүндө улуу оорунга салдырган. Ону чедикшиктерин күөсүлде хамыктың мурунда мурнакчы дуржулаан нителерини өргөжөтү чүдү-дө. Ону өспөдөрлеринге бир-ле дугаарында солунуң чер-черде ажалын болгаш көдө корреспонденттери кол ролду ойнар апар. Ыңчалгаш өргим бижикчилер, ажалдап, чуртап турар черлеринин айы-биле аны-бүрү темаларга анализтик, ханы уткалыг чагааларлап бижинер.

Чакың баштайгы айы үнген. Чакың хову ажылдарынын агадээринге чедир үр өвөс үе арткан. Чер-черде бо чутула кампанияга белеткел ажылдары кандыгыл? Колхозтарда, совхозтарда «Шынга» бижикчилер бөлү чакың тарылгага белеткел ажылдарынын, тодаргайлаарга, техника септегелинин, үренип арылаашкынын болгаш ховуларга чедикшиктерде төгөринин талазы-биле хамалаларын ылым, реидилерни организастарын солунуң редколлегияны сүмөлдөтүр.

Мурнувуста улуз байырлап—Октябрийн социалист Улуг революциянын 60 чылдын юбилейи. Ол ондур чагай байырлапды телептиг уткуур даш эвенондарда, бригадаларда, фермаларда, коллективтерде, нити ажал-агыйларда, сууруларда, хорайнарда канды-кандыг ажылдар чоруп турары? Маңа чүгө ажал-агыйга айтырлар-биле кызыгарлапмай, ону чоңун амдыралы-биле холбап, харылаштырып бижини күзөңгөн. Ылангыч ажал-агыйларын, сууруларын хөгжүлдесинде, оң кижилеринин чалынычтак салым-чолун көргүскен материалдар номчукчуга солун дээрин утпаңар.

ЧУРУНТА: Бүгү-эвилел ууру-дузалыг Саян-Шушенел ГЭС-тиң улуз тудуунда. Бызачы-бетонщиктер бригадында социалисттик чарыштын тийлекчилеринин бирээзи.

«Саянрамер» комплекстик бригаданың ховулаңчысы комсомолч Александр Никифоров.

М. ШТЫГАТЕВИЧ фотоу.

ӨӨРЕНИП КЕЛИҢЕР

Мурнууда Току районун Адыр-Кежиг суурга 8 классы дооскан Бедирде хойжу бригаданың, саманщиктер тургай мен. Ажылга, дуржула чөмөйлүк-даа улуз болза, теория-биле чөмөйлүккө маалым продуктудуун болдеринге улуз илгит бербе дээрин барымдалаан. Балгазынын профессионал-техниктиг учулиштинге өрөспит кирдим. Республикада хоочун өорөдөгө черлериниң бирөөн бо учулиштин хойжу-механизатор салбырында өрөспит тур мен.

Бистин учулишпде нитиңиз-биле оолдар, кыстар—280 кижиги күрүениң долу хандырылазында өрөспит, чурттай тур бис. Оон ичиге 53 кижиги хойжу-механизатор салбырында.

Өрөспити солун-даа, ажал-агыйлар-даа-дыр. Амгы үеде 8—9 дугаар салбырларын сургуулар республиканың алты-алты ажал-агыйларын практикалап турарлар. Болум Таңды районга Тока аттыг совхозта практикалап тур мен. Хай чылдарда сакман-щиктеп келген Елена Кыргыс

чылгыш моюн мурнууда билбесим дык хойчулдерни өрөспити киргенимден бөр билди алдым.

Коммунисттик партия, Совет чакан мал ажалчыг улуз ичиге чөмөйлүк салым турар. Республиканың колхоздарынын, совхоздарынын малчынарнын араалында ажалчыларнын өспү көвүдөөн.

Эртим малчылар! Силерни болгаш моюн солгаар мал чер-даа ажалчыга ажалдакчы ажалчы эш-өрүңү—бистин учулишпге көз өрөспит, билди-биле чөмөйлүк алырыңың сүмөлдөр-дир мен. Оң бистериниң моюн солгаар ажалчыга улуз илгит бөр. Екатерина ЧАНЧЫВАЛ.

УЛУГ ЭМЧИ

1947 чылдың март айда эмчи эртемниң оң чедикшик оолдар, кыстар Тывага ажалдары-биле чедикшик келген. Оларнын бирөөн Аппа Васильевна болган. Ол үеде эмчи кадрлар суумдарга хамал чок районнар төптөргө бешп чедикшик турган.

Кадык камгалап лампага А. В. Сметкованы Бия-Хем жокчуулуң Таспы сууру-дүңчө чоруткан. Сууру төвү Кара-Хаакка кышпаша чок ийи ораа бажыны аштап арылааш, бир орааның боду чурттаар, өспөдөр улуз эмнээр кылдыр хире чергези-биле дөрип алаан.

Чоп тывага, дыл билбес кижиге баштайгы дөредө кадык бергезер турбаан дээр.

Ортумак дурт-сыныг, улуз-улуз карактарым, хөгүт ажал-чашыг, чөрби харыг ажалык ичк кыска үеде чоп-биле чок тапшыгы, чоңуң културалык, ажал-ижин чоруту коруп, билди, арылаашка ичкге берген. Оруунга тапшырарың, белеткел ажал эртин, аш-өрүң дай көвүдөң, арга-мержектин көздүдүр өспү оран. Ажал эртемниң чоп-биле ажалдарында Кара-Хаак суурун ээзон каш орус чурттакчылары улуз дуван чедирин турган.

Аппа Васильевна ажалда келетинде баштайгы дөредө ажал-агый малчыларга чаалага барда азыг чорутуу аң берге болган.

Ам муңуң өрөспитиң кижиге кезек када конуг берге турду. Ыңчалда-да машина чедикшик болганда, ырак черге чага чорутуу эвөс, ам муңуң өрөспитиң бир кол чүдү кылдыр санааш, чүдү-нарамынга киргизип, Сокууде аш-өрүң берген, азыг чорутуу галым апарган—дөң, Аппа Васильевна салгыч чутулаар.

Мындыг бир таварыла оон естийинге балабаа ести арттырган. Бир-ле күн Чербин суурунда ажал бажы кижигин эвон аарып үш хонгап даш, эмчи чалан кижиге келген. Таспы суурун доку эрөөң, хем үрөспит берген, азыг чорутуу кижиге берге турган үеде чаш төдүң, ажал ижин амы-тынын болаш эмчи далакылаан. Упунга ечылпайн өрктөрүн ажа шурап, «ымыл божак» кылдыр хуулаан, оруунга таварышкан иштинин кам-хайра чокса даамалдан турга тыртып, хайын өореп бадым чыткан хемин өорөсп, оң далакшан еткил, дамыг хем дөң, дамыкан келген. Азыг дым-тын салыкшан, азырны сонгу, бажы баштарындап таш туттувунуң, сугне кирпекте...

Суурга чедип көзү, ажалы не Саарбай Чоңдуң амы-тынын айылдан чал-ламан. Иени «кара чыраан». Аппа Васильевнаның Тывага ажалда келген, бир дугаар чаш төдүң хипин көскөн ол болган.

Оон бөр үр үе эртек. Ыңчал чуртуттунген Кара-оол ам үжөң харыг, ийи оолдук, ө-бүдөң, кай-кадык, аас-кежиктиг ажалдап, чурттай чоруту.

Аппа-Васильевна Кара-Хаактан Чербин кохозунга 1948 чылда келген, бо хүнирге чедир Чербиде медиктиг эрдектелген ажалдап турар. А. В. Сметкова ажалыга бертинген салым-чааланың эмчи. Чоңун кадык даш ол билгемергезиниң, эрдектелген харам чоп берип келген болган чоңунга хуңдүткелдиг, Кара-Хаактын, Чербиниң чурттакчылары Аппа Васильевнаны конуг хуңдүткел. Оон чоғум адын бел и адавастар. Аман ла «улуз эмчи» дөргө-ле шуутуанга билдинер.

Аппа Васильевна—суурда хөргөжөөн човулааны активистиң. Оң мурнуңа кадыкшыл, ары-шөвөр даш чикеттик медицина теманыңа беделдарын, лекцияларын доктаамал кылып турар. Суурун чурттакчыларын бажыларын кезип, малчыларын өргип, тарымшыларын бо-ла кыла бөр. Ол—көдө Советтиң дугулады.

Эмчиңи алуаның мергежлин ижин ажал ажалчыларга Аппа Васильевна болуңу практиктиг ажалчылар ажалчы сүмөлдөң күздөң-биле дамың берип чоруту.

Р. ОЧУР-ООЛ.

Беш чылдың кижилери

АЖЫЛЫНГА МЕРГЕЖЭЭН

Төвө—өске маалдан онзагай, ону ажап өстүрери нарын бола-ажок, аман кажаа турал, доктаамал чөмөйлүк негетинмес, белик орулаң мал. Ол кыштын өспөгүңа, чылдың ичинде шыдамык, белек суксава болгаш ашпаша, хей болгаш ынарлыг продукция бөр.

Төвөн кижиге болган мал-лап шыдава, аман мергежил дөредө, оон онзагай чалым, олар-белчинин билди кижиге тааржыр. Кызыл районун Баян-Көддө ам 24 чыл төвө малдан келген К. С. Чаш-оолдук кызым, колхозунга мак-

талдыг ажылын доңу-даа бол чырыдар бодалым.

Болхоз эртен чылым төвө-ден 11400 рубльиң чик болуңуң продукция орулаңы алган. Бууруга планында 30 бодалан алыры көрдүңгөн, а дөредө кырында 39 бодаланы менди доруктуган, төрүүр 43 төвө бар, а нити төвөнни баш сааны ам 200 ажыра өскөн. Ол ичиге эртен чылым күрүңгө 190 центнер төвө экин дугаа болган.

Ол бүгү көргүзүлгө ана-ла боттамын. «Х Улуз» хулаа колхозун хоочуннарын бирөөн Кыргыс Солаановичиниң

кызымкай күш-ажылынын түнөлдү-дир. Улуз Октябрийн өйбөйлүг чылымда дуржулаңы малчын К. С. Чаш-оолдук социалист хулаалыңа база чик эвөс: көлөн төвөн 250 баш чедир өстүрөп, төвө бүрү-дүңгөн 4,5 кг дүктү кыргымыр.

Хур чыл ашкан, күжү өспөс маалын төлү боткур, продукция бөдик болурун Кыргыс Солаанович эки билди. Чылгы өспөртүлгөңи ханамчалыг организастарынче, күсүм болгаш ынык оларын чоп ажалдарынче ол чутула кичээңиңи салым келген.

А. МОНГУШ.

Таңды районда «Коммунисттик херели» колхозун бызаа ажалчы Шивитма Сергеевна Дагба—куш-ажылчы хоочуну. Ол бо юбилейиң чылда болуңга онаашкан бызаа бурзүңгө

шыдаттынар шаг-биле немелде демзин бээр даш ажалдап турар.

ЧУРУНТА: Ночетово фермазынын бызаа ажалчы Ш. С. Дагба, В. ШАЙФУЛИНИН фотоу.

Хоочуннарның бирээзи

Раиса Сергеевна Тутачикова Кызылдың даараныга фабрикалыга ийи чыл ажалдааш, амдыралынын айы-биле Токуга келген. 1967 чыл—районун амдырал хандырылга комбинаты чаа-ла үндөшлөткөңи эгелөөн үези. Ук бууруга организастарына, оон экономикаын бажылаарына, ылангыч даараныкчы ажал кадрларын мергежеринге Р. Тутачикова улуз үлүн кырген. Ол ам коллективтин хоочуннарын, чоргаарларын мурнакчыларын бирөөн.

1976 чылда комбинат чүгө районда эвөс, а харын республикада мурнакчы бууруга-

лерин бирөөн болган. Күш-ажылын организастың өспөртүлгөңи, продукциянын эки шынары даш чарышты коллективте Р. Тутачикованың даргадан профилел Комитетти даштиг организастап турарын база демдегээр күзөңгөн.

Район Советинин дептанды, коммунист Раиса Сергеевна Тутачикова чүгө бууруга-гениң мурнакчы эвөс, харын коллективте бот-тыныгыр уран чүдү бөдүмүнү идепкейиң киржикчи.

Ол шолалык чылдарында на спортка хандыкымалдыг, ылангыч ча адырны төргинериниң бирөөн. Раиса Сер-

геевна спорттун национал хөвиринин талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастери.

Ону беш чылдын ийги чылдында комбинаттын коллективин, ылангыч оон Раиса Сергеевна Тутачикова ишкан, хоочуннары СЭКП Төп Комитетинин Октябрийн социалист Улуз революциянын 60 жыл юбун дугайында доктаалына, совет улука Чагаалына, Бүгү-эвилелиң социалисттик чарышынга улам солук кирген. Олар дүүңгүдөң дөң бөгүн, а даарта оон-даа бөдик көргүзүлгө болурунга бөрүдөдүг.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

УНЕЛЕДИРИ УЛУГ ШАННАЛ

Ак-Доурак хоорайнын амдырал хандырылга комбинатынын хөп чуп болгаш ашпаар негетин коллективинин «кежигерни хой эвөс 16 кижиге. Оналшкан ажалыга хары-салгалыг, механизирини эки башкары билдинген оларнын ити комбинатты өске чөмөйлүк мурнуку одуруунга чоруп, социалисттик чарыштын тийлекчи болуп келген. Мында чүгө хоорайнын бууруга, албай организациаларын эвөс, бөдүн Барыш-Хемчик районун чоңунуң хуу чагыларын хулаап аң турар.

«Ол улуз эвөс коллектив илгит болгаш өске-даа кызылларын ашпаар, арылаашы-биле дүлдөп аң турар. Оларнын хулаа дөмчүлүк эй санында 10 тонна кире илгит-бүрү кызыллар чалында дөң арыг, белек болур. Оларнын элери коллективте кежигеринин кызымач эй кылган ажалы үнелет, оларга өөрүп чөмөгөңиң илгерге-леп турарлар.

Саяа Долазтама, Аңчымаа Эргек-Хөл, Күжүгө Шытай, Надежда Шиндиге оларны хөп чур чур тургустундан бөрү ажалдап келген деп болур. Олар онашкан ажалыга бердинген, кызымач болганын чонун хулааңкелни чедип алган, комбинаттын эки кижилериниң одуруунда мактаалып турарлар.

Хөп ашпаар черде Валентина Войтенко, Чечек Чадамба олар хөп ашпаарын болгаш бууруга-гениң илгит аң турар. Инеса Чурттай конун тур сиб. Б. КУДРЬЯНЫН фотоу.

киннер» дептеринде оларнын шынарлыг, эй кылган ажалы даш хөпчүлүг сестерин бижээңер. Нити чөмөң ол дөмчөлдөргө бөдүң дөң кам-даа делектелген, харын мында мактааларын маңа чыксаар болза дык хөй. Коллективте кежигерини бо бүгү бөдик үнелет деп билди, нити күш-биле чаалап алган, чедикши-инге өөрүп, чоргаарларын турарлар.

Цех эргекчи Р. И. Петрова баштай маңа хөп хулаап адыр черге ажалдап кирген. Раиса Ильинична хөп хулаап адырда эгелөөн арыг белек болгуче оон бүгү эртер кылдыныгарын эки билди. Ыңчалгаш чылгы кылганларын чылгыч-даа хомудаваны дөң ол коллективте ажалдык бажы бурзүңг хайгааран, эскергени чедикте чок чүдүдү ол доран элпн турар.

Р. И. Петрова удурткан бо коллективте уругу чылгы кижирер, оон ачы-дуааңи аң турар чоп оларга өөрүп чөмөгөңиң илгериниң илгерини турары-биле тергелеттир байыр-чыксаал санында оларга экин күсөп, байыр чедирген чагаа, телеграммаларын чорудуп турарлар. Делегейин хөргөжөөңи-нин хүмү—Март 8-тиң бууруга-дөң ол ичтин коллективни база дык хөй байыр чедирген чагаа, телеграммаларын алган.

— Бистин негелелет, шыгыч чылгычларынын экин күзөөн чылгы сестери биске эй эртим, улуз шаннал—деп, пех эргекчи Раиса Ильинична үнелет-биле чутулап турду.

Ю. ЕГОШИН.

СОНУУРГАП КӨРГӨННЕР

Тес-Тем районун У. Шынаа сууру шаандакы чок, дык өзүң, сайырап турар. Чаа ажал-сапта малчыларнын 25 уруглары дүн-хүнү-биле туруп, арыг-шөвөр черде културалыг ажал-чашта өрөспит турарлар. Бо чылым чаа гараж ажалдап кирген, чунар-бажы база тудун эгелөөн. Суурувустун сайыралы-биле кады чурттакчы чоңуң културалыг көсүкү-биле бедиң ораң.

Клуб—култураның олаа дөри-ле шың. Эрткен сүбө-батада клубка «Адалар» кижилдикчилер» деп темалыг кежөөн чон конугу чоңуруган.

Суурун чурттакчылары клуб додур чыгым келген. Кежөөн кызым В. Алдың Херел ажалың, илгеткел кылган. Айтырлар, санал-кылдар хөй болган. Аман ө-бүдөңгө бөдүнүң үлгериниң дугайыңа үнелет

санааларын салбыра партия эге организациаларын секретары В. Кунзек, бажы Г. Намырай, салбыр эргекчи Н. Дадар-оол, хөй уругларын ала А. Спилян болгаш өскөл-даа берген.

Оон соонда ажал-бүрү өвиңар, конкурстар эгелөөн. Уругну дүргө болгаш шың кылдыр шарырынга Л. Сивлин, ажал ала В. Монгал, школа директору М. Чамзын эд-не шалкын кылган болганар. Уругларын бажынын дүң дүргө болгаш чараш өрөөң, дөң-дөң чөмөйлүккөңи Г. Намырай, В. Кунзек, М. Чурукпан тийлекчи болганар. Тийлекчилерин тус-тузууда өрөктөгү барааннар-биле шаңдалан. Кежөөңи түнө-линдө 8-ки классыларын чаа програмчалыг көп-тертин чылганар сонуургап көргөңер.

В. НӨГӨН, медпунит эргекчиңи.

ЧЕТТИРДИМ, ЭМЧИЛЕР

Тээли суурда район эмнегезинин хандылары азырлардан эмнээр салбырыга чөзөрби амыг хонун иштинде эмнедип келдим.

Бо салбырын эмчилери, санитарларын, медсестраларын азыр кижилерин негелдөөңгө дүүштүр аң сеткилдиг ажалдап турарын көрдүөс.

Ынанганы куруг болган

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозун төвүңе бичин-даа болза, таарымчалыг чур-пар-бажы ажалдап турган. Эрткен чыл улуз чунар-бажы тудуу эгелөп бөргө, дем-гиз хандыган. Октябрь ай-ды эгелөңдө ажалдапта кирер ууруугу чаа чунар-бажынын тудуу узам-ажап турарына, Октябрь байырамы тазарыштыр эрти чунар-

бажынын илдер дөргө, сентеле кылбазыңдан ажалдап шидөөн барган.

Кызыл-Макалыкта 741 дугаар өкүчү чорутуу механизаттыңын колоннаын Тээлиде бот-орудга-чарыгалыг участогу чунар-бажынын тудуу ам-лаа дооспаан, чүгө одалга системаны амдыры арткан. Ол ара кадыңган ту-

дуг та кажан ажалдапта кирер үеде, харын ча чоңуңдан чоруту үрөлдөп эгелөөн.

Совхоз төвүңдө хөп муч тийде 640 өрөңкит бар. Олар тарык чыл төвө чур-пар-бажың ажалын көрбөдөн. Ыңчалгаш чаа чунар-бажыны дары ажалдапта киярер негетиниң келген.

М. КЫР-ТЫГ-КАРА.

ӨӨРЕНИП ТУРАП

«Бай-Тал» совхозун төвүңе механизаторлар нурууна 18 ижиниң ичээл үсөйп, неделаның беш хүнүңа амыл шыгыңиң сөндө-ла өрөспит турарлар. Олар ам трактор иктериниң, агрономияны болгаш машина башкарынын өрөспит эртемнөр.

Совхозтун инженер эш Бадрыгы тракторунуң тургузуун иктерер ажалы-биле аң-

Ыңчалгаш, эмнедип чыгын өске эш-өрүң-биле бир демей, надымыны бымылап, эмне каан бо буняңиң кижилерге өөрүп четтиргениңиң илгеритин.

С. ХЕРТЕК.

Бай-Тайга район.

М. ДАРЫН-БАЗЫР, Бай-Тайга район.

«Шынныц» конкурсузунга

ЧААРТЫНГАН ВУЛУН

Ада-иелерге четтирдивисе

Чокта чаа бир дышта- ныр хунде бистиң уруглар садынга ада-иелер чыгып келген. Олар биске келир кыжын одаар ыш белет- кээрлери ол. Шефчилер ийи кезек кылдыр үстүп алгаш, бир чамдызы тайгадан ышты ужуруп, оудагаш, машиналарга чуудуруп чо- рудуптарга, ескелери ону садим чанынга дүжүргөш, чарып, чып тургусаннар. Баян-Тала суур биле тайга аразы ырак-даа бол, чок- тасы хүн 15 номерт чо- панты белетизинер.

Январьның белектери

Акша-баран лотереяны- ның билеттерин ким садип алысавас боор! — Ойнадыр алырым ча- давас... — деп чугаалыны- шаан, педагогика инсти- тутун студентизи М. В. Ого- реппо 1977 чылдың акша- бараан лотереянының 1-ги үндүрүлгезинден дөрт билет садип алган.

Күзүнн дөг, ол 370 ак- ша артектиг «ЗИЛ» мариа- лыг соодукчу ойнадып ал- ган.

20 дугаар магазинниң директору Г. В. Горбунова болгаш пенсионер В. А. Ду- бинина алар база соодукчу- ларык болганнар.

№ 1 школаның 7 дугаар класнының өренкичизи Саша Павловтуң садип алгаш беш билединиң ийизи бир-бир акшага, бирээзи 145 акшаның киноамерачы- ыгга таварып, он улуг олданып болган.

Бо чылдың акша-баран лотереянының билеттери- ниң бирги үндүрүлгезинге 7000 акшаны талез бол- гаш ойнашканы ам-даа уламчылап турар.

А. БЕЛОЗЕРОВА. Кызыл хоорай.

Хуучулар хуралы

Кызыл районун Баян-Кол суурин Култура бажынынга хуучуларның ху- ралы болуп эрткин. Аңаа Кызыл районун баштаар чериниң болгаш суурда кед- дээ магазинниң ашылын чугаалашкан. Райпо кол- лективни, кедээ магазин (эргелекчизи Т. Доржу) чоңун негедде-херегелин долузу-биле хандылар дээш амылдавышаан, сады- лаашкының культурамын бедидип, бараан саарылга- зымын планы ай, квартал санында амыр күөсөдип турар. Хуучулар хүлээп алдыр талазы-биле амыл ук садыга багай эвес тургус- тунган. Бо хүннерге чедир он био ижини хуучулар кеңигүүнүгө немей хүлээп алган.

Хуралга санал бергенер амылда чедип алган че- мишининерни демдегеп, өң-биле чергелештир бар четпестерни шыңгызы-биле шүтүмүлзүн. Хүн бурну- нуң херегел бураанары- ның чамдыкта үстү бээрин, Улуг-Хем райпо баштаар чериниң хуучулары Кы- зыл районуну бо хүннерге чедир шилчидип берээ- ниң санал бергенер айт- кан.

Мурнуу чылдарга бо- лзаарга, райпо-даа, Баян-Кол кедээ садыг-даа чо- нуң негедде-херегелин хандылар талазы-биле ба- гай эвес амылдап турар.

Амылда бар четпестерни чайладып тургаш, чоңун бараанарга негеддеп хандыларын эңижидең дээш улам кызымак амыл- даарын райпога, кедээ ма- газинге күөп турарын ху- залдын киркиччилери иле- реткенер.

Б. БАГЫТ-ОЛ.

ЧЕР-ЧУРТКА ЫНАКШЫЛ- БИЛЕ

Доңперден тей, шаттардан сын чоорту бедер. Барза-барза, даглар өөрүп довуу калышкан. Доо-ле шаар, бөмбүрүк ак орду ышкан, Бажы-биле бузуп шиткен, дөрдө-үскен. Бөргү менп, маагы-кымыл тук бооп кыскан Мөңгүн-Тайга, чууруп болза, мылдыг аны.

Бедик-чагай, өндүр-чара- жы-биле черде Тывада эвес харып буту Чооп-Сибирде су- ралган ажай-бууруп Мөңгүн- Тайгаың чурумалы ол. СССР- дик хөй националдыг удул өргө- зөшү Тываның эки тура- была киргеняны соода орус- тыва болгаш өске-даа айман- сөөк 11 адылывстерин ук дагыны чыс бажыга кыскан- дыг үндүргөни Советтер чур- туун кызы туку ай-дунамы- сиканы улустарын чатыс ил- сеткиляниң ыдыктыг демдөү булуп, чалымыштадып кетер. Буругу Мөңгүн-Тайгаың ба- рык-ла 4 му метр хире бедидип Даг-Алтай ав- тономунг областан, муруну кожыкыс-улуусу Моолдун кыдык девастары, колап башка дөрдө өске, адышта дег, өң-ле костур ийиң Олар- ны, кайы-даа тала-биле, па- быралдын кызытаарлары деп алап болур.

Сурлуг бедик даглары бол- гаш докшун дүгү-шургааны- биле, меншамын чычо болгаш черлик согулазы-биле арга- чумазы болгаш агаак-уда- ры-биле, үнелет тарбаган бол- гаш семдер сарды-биле ту- рарстерге болгаш аян-чорукчу- ларга Мөңгүн-Тайга солун, эи- зотиктиг оран дед бедидер. Каргы, Мөгөп-Бүрөн хемнери хаажылапкан. Хиндинтиг-Хаду корукчүктөнгөн чары- чагай Мөңгүн-Тайгаың тү- рү-биле чер-чуртун, мыда че- кеткели, хогун турар анык районун ады холбапкан. Оң үнүш, амытан, чеге бойду чурумалың чеченядан шу- дүктөргө мындыг:

Колдуудан дымт, артып, шырыш сагаларын, Кыгыраан суу, ачы, кужу хогжум тырткан Кожка-кожа кыраар чарган калтар кезип, Кызыл-даван балдырганал, каттан чорашп, Мөөрүктери, мөгөдөр дөг бөөсөлгөн Мөңгүн-Тайга илпик казып чыта көрдү. Ол-да арай коомай-дыр, Бодунок бир чугазыгга С. К. Тока Мөңгүн-Тайгаың «Тыва- ның оңайгы буюну» деп адаа. Оңу бадмтай, улай- тыр нементей:

Мөңгүлерин чайыр сааргал кылдынаажы, Бедикте дүн чылдыртып аян чыгып, Чайым эмзиг, кыжын арыг сергек агаар, Чаагы кызыл, ак-ак дийтиг оол, кыс ири, Бөдүүн, мерген, иши, магыч улус чурту — Мөңгүн-Тайга оңайгы.

Ийет, хамык-ла ужур мыда — кижилерде, оларның чаяак- чы, буйныг күш-ажымында болбай калчаар!

КЫМ-ДАА, ЧУУ-ДАА УТУНДУРБААН

Автор бо чүгөле Тываның ол ырак-уаак булуңчугаында чырык чаартыгларың хере- ки, киркичтас кижиле бол- гаш, оларны оода-ла кези- чамдым-даа бол, чүрү кор- гусер согуламы бодуну му- рунуга солган.

Мөңгүн-Тайгага культура революцияның идеяларын иштередиң, үжүк-бикикке араттарың, мээ-медередиң оттурарыңа Тывага баштайт арывчаларың болгаш намчы- ларың өөрү чоран Мугурун Саяа Самбуу, Тоолайтың Донгак Демдек, Хурел-Тайга- ның Кара-Сал Чамырык, Мөгөп-Бүрөнниң Хертег Шожал, Кара-Сал Ымы-Доржу, Кар- гынниң Салчак Шыраар олар аада-сумказып астымак, аал-орегелерни кижиле бүрү- дүңгө чедир, бижик билбес чорутуу уаукалары дөңдө ле- мисейдиң эдектелери бол- гаштар.

Келер удегит деминг ажал- агыйларың мал хореңизин илчаарда-ла оектең, Улуг-Ом- тибранның, дегей социализм- ни баштайгы Тороон чурту — СССР-же оор-дукордугу өү- биле халдаан күштүг болгаш кара сапшыгы дайым-гитлерки фашизмиң дагладыры-биле фронтуга хой мады, акшаны болгаш өске-даа белектерин харам чокка дузалар, Кар- гынниң Ооржак Саны-Шыра, Салчак Өрүңү Донгак

Биче-оол, Мөгөп-Бүрөнниң Саяа Хоруу, Иргит Намзын, Саяа Серэ болгаш өске-даа он-он муракка малчыннар бузул-ла патриотчу удегер- чижон көргүскөн, ТАР-ның болгаш СССР-ниң орден-ха- тылары-биле шаңаткылаан. Союзуредир олардан Саны- Шыра, Өрүңү, Хоруу кудай Степан Сарыг-оодун шүдүк чогаалымы маадырлары бол- гаштар.

Мөңгүн-Тайгаың кара баш- тыг, кайызы-даа арывчи оол- дары—Иргит Маадыр-оол биле Салчак Баяну кижиле төрел- тенниң ишти дайымы—гит- лерки аг-перитте удул совет улустун чоотуг демисейлиг талааныга турар, каргыштыг олун тарыкчаларың боттары- ның-ла хоту-биле кам-сайыра- чокка чыда шапчарың биз- ның-биле шиттирердиң, тыза эки турачыларың окуртууга киржин, фронтуге чоруткаш, өрес-дидим тулушканнар, Ровно доң калды-доңкун ле- мисейге Маадыр-оол амын- дап маадырмы-биле чарла- ган, амыг үдөс он амыл Мөң- гүн-Тайгаың база бир чарш бойдус чурумалдыг чери—Ча- гымыз-Ховуда кохозтар ара- зының пионер лагерин ары- чагайы-биле өлдөп турар.

Револючу, дайлыч, күш- ажыкчы салгалың ол төлөзө- риниң дыка хой ам арывста- чок-даа болза, олар кым-даа, чүү-даа утундурубаанымың чымыг сартылышымың болу- т, төөгүте арттарлар.

МӨНГҮН ХҮРЭЭЛЕН, ЧАЛТЫ НАЗЫН

Совет шитиледин коллек- тивтиг мерген утааны—левни- чи партианың, улусу өргө-ча-

гырганың буйныг ада сагыш салымкынының ачымында Мөңгүн-Тайгаың чери, оң кижилериниң угаал-медерети дыка-ла чаартынып сайы- раан. Чоңуң тургузукчу күн- ажымыны, адың холдары- ның, чагай тура-соруунуң үрө-түөлүгүндө Мөңгүн-Тайга- та экономикаың кол адыры мад ажылдыг, өзг, дүк уга- нышкының—«Мадың», оң арай союзуредир—«Мөгөп-Бү- рен» кохозтар тургустунган, оларның малыны баш-сапы, продуктууу чылдан чыгто көүдөн, орулгазы, күш-шылд дензигүрү өлүп, кохозчулар- ның материалдык болгаш культуругү денсеп экелжип, малчылары өгөрден суур- луң амыдралче шилчидери- ниң айтырым чоорту шит- тиреттиш кел чорур. Ам- дылында тазы болгаш теле- жазып колхозчуларың бажы- ларында амыг культуругү чуртталганың бүтү таарыма- дыг байдаллары бар, өг-буар бүрүзү четир саныг солуг, сеткүүгү тагымдалгаш, элек- три чырыктымыг, радиоугу азы радиопрограммалыг алар- ганы, кижиле бүрүзүң культу- ра одаларың, азы-буру өр- редилелерге хаара туттуна- ны—бо-ла бүтү ол ырак-уаак булуңун чугаа соңкал чаа- лал алышымы болур.

(Улактыгыра, С. МОЛДУРГА.)

Спорт

Кордакчылар оюну

Рейкыяккө Горт болгаш Спасскийниң аразында шыл- драа талаам-биле делегейниң бирги чери дөң кордакчылар- ның чартык финал оюнуңуң сөөк партияны хайым бооп төгөп. Спасский мурвай бер- ген. Сан 4:5:3:5 болу берген. Люберге Мексинг биле По- дугаевскийниң адыгы оюну база хайым бооп төгөп. По- дугаевский мурунуку ышкан мурвай турар. Оларның саны 3:5:2:5 апарган.

(СЭТА).

Петросянын тиелелгези

РИМ Шыдыраа талаам-биле делегейниң бирги чери дөң ойнаар аргени чаалап аларының талаам-биле Чокко- да эртин турар кордакчылар- ны баштайгы шүдде мар- галдазының адыгы салым- да Петросян тиелелгези че- дип алган. Бо ужуражыга мерзе мурунда турар оюлу халаска каал бөр эки биз- дингир көштү ойнааның грес- сийстер Ю. Авербах дымна- кан. Ол-ла көштер 40 чыл бурунгаар делегейниң бирги чери дөң ойнааң Алексий— Зивенит салыныга база тавар- шышкан. Бо таварылгада Коричой удураанычыны бажыга белектер алганы се- гит көштеринде арай сезин- геш, биздингир көштерни кылбай, Петросян бую- лурларын орадашкан. Илчар- за-даа Петросян 36-гы көште тергезин халаска каал берип, дараазында көште матка хал баан.

(СЭТА).

Мелевигенне

MART 19-ТА МОСКВАДАН 10.00—Меддөдөр. 10.10—Эртенги галымствина 10.30—«АВВГД-лаар». 11.00—«Ада-иелер, силерге!» 11.30—«Эртенги почта». Му- зы алымагы программа. 12.00—«Эки бараанарын хой- ну». 12.30—«Чурукчулар дугайы- ла», Фриц Крөмер. 13.00—Ю. Казанов (билд) ой- назар. 13.30—«Максим Горький. Сак- тымышчылар, ужура- жымчылар». 14.35—«Спортлото» тиражи. 14.45—14.55—Чапсар. 14.55—«Дружба» журнадың маңайла доң ат ар- телнига дегей мар- галдыла. Видеостан дамчыдыла. 15.35—Музыка чыгы. «А. Даргомыжскийниң ка- мерал музыкамы». 16.10—«Кадикпыл». Эртем- нестердегилер про- грамма. 16.40—«Тоол аадап келди».

ЭРЕС-МААДЫРЛАГ ЧОРУК ДЭЭШ

Амыдралга эрес-маа- дырлыг чорутуң турарын милицияның бедүүн амыл- данчызы, биче сержант Александр Кудиновтуң амыл-херезден көрүп бо- лур. Ол Кызыл хоорукчу- комуунуң иштиги херектер килдизинде милиционер чолаачының хүлээлгезин ак сеткилдиг күөсөдип, хамаа- тыларың хостуг эргэ- ажыны, дыжын камгалаар херекке хып дэң чалың энергиязын, билин, күжүн харамнамай берип чо- руур.

А. Кудинов 1974 чылда комсомолуң пүтөвөна-биле милицияга амылдап кирген. Ийи амыг чыл дургузунда буюн улуг коллективтиг бузуруени, хундутиелин чаалап алыры ындагы-ла бе- лен эвес. Комсомолчу Ку- динов мергеилени бердин- ген, кижизиг талептиг аажы чаңы-биле, хой-нигиниң көрүм-чурум үрениктеринге эптеш чок эрес-дидим, шиттирили-биле милици- ның бузулуп амылдакчызы кылдыр бодун бадыттып шыдаан.

Димин чүрөктиг бо ижин эрткин күзүн болгаш 1977 чылдың январда онза айылыдыг дөң санаттарып чоран ийи нем-херен үлү- гедикчилерин холга ап, коргус билбес эрес-дидимин көргүскөн.

Владимир Кудинов айылдыг нем-херек үлү- гедикчилеринге удул шуудуру көөлөп, эрес-маадырлыг чорутуу чылганы дээш СССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өмүзүзүн-

ден Кызыл Сылдыс орден- биле шаңаткан. Шаңал тыпсырынга тураскааткан байырыг хурал Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң хурал- дар залыга болган. Аңаа министрствонуң болгаш Кызыл хоорукчусомонуң ИХМ-ниң бүгү дайынчы со- ставы чылынган. Байырыг хуралды Тыва АССР-ниң иштиги херектер министри, генерал-майор С. Чанар ажыкташ, албан хү- лээлгезин эртрирп тур- гаш, эрес-маадырлыг чоруту- ку кылган А. Кудиновтуң дугайында чыгыг сөстери чугаалган. Чаагыт бедим хавылазы—Кызыл Сылдыс ордени Александр Павло- вич Кудиновке үсөр хөг- жүмүнүң димителген улап- гезиниң аада-биле СССР- Тыва обкомунуң админис- тративтиг органдар килдизини эргелекчизи В. Доржу- оол тыыскан.

Александр Кудиновка болгаш оң авазыгга, ачп- зыгга дидиг чечкенери Бе- лене сөңсөң.

Ан сеткилдиг күш-ашылы чазының шаңалы-биле демдегелтиген анык ком- сомолчу Кызыл хоорукчу- комуунуң ИХМ-ниң началь- никиниң политинизиалде- гелиг амылаар талазы-биле орадакчызы В. Иванов, ми- лиционер биче сержанты- зы С. Кунгаз, Кызыл хоорай Советиниң куускомунуң даргасы Ш. Куулар, Тыва АССР-ниң иштиги херектер министриниң орадакчызы Ф. Дажы олар байыр чеди- рип, сөс алган.

Д. САЛЧАН.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

«Геолог» Култура бажы- мынга К. Садымың «Амыл- дырдала өөр» деп шизин бөгү 16 шакта эгелээр, оон соода азыктарың дым- шалга кезээзи 20 шакта болур. Дарга маңа амыл- тарын дымшаналга кезээзи 20 шакта эгелээр.

«Ешсей» Култура бажы- мынга спортга тураскааткан кезээ бөгү 18 шакта эгелээр, оон соода азыктары- ның дымшаналга кезээзи болур. Дарга 12 шакта уруу- ларын урал түл школазы- ны өренкиччилерин амыл- дарымың дегелесте амыт- талар. Амыктарың дымша- лалга кезээзи 20 шакта эгелээр.

Улуг спорт залыга хоорай- ның бирги чери дөң бөгө маргылдазы бөгү 15 шакта эгелээр, дарга 10 шакта уламчылаар.

Тайга станциясында хаак

АГААР

Кымылдың агаар станциязы- ның мелдизиң булгаар алды- га, бөгү республикага көштү турар булгаарлар, барымы тавы- зы районгаар эртен биче бис- кам хар чар. Барымы күк уга- нышкының хаттын дүргөтү секундада 3—10 метр че- дер.

Аларын температурам муруну-барың районгаар 2 градус чыгып 3 градус че- дир сөөк болур. өскөлдөргө 0—5 градус соор. Автооруктар- га көштү өк.

Кымыла шокор булгаар, табас. Барымы күк уга- нышкының хаттын дүргөтү секундада 3—7 метр чедер. Аларын температурам 1—3 градус соок болур.

Редактор Ч. С. ШАРВНИ.

КИНО

MART 19-ТА «НАВЫРАЛ»: «Калчаар- дыр аддың» 9.00, 10.45, 12.30, 14.15, 16.30, 18.25, 20.40 шактарда. «ШОПЕР»: «Ак-көк күш» 11.50, 14.20, 16.00. «Эпта биле Гитис» 17.50, 20.40 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Ярослав Доч- бреский» (2 сериялар) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда. «ВОСТОК»: «Дүн болган адрес» 15.00, «Эрпн боон» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КАМ-ниң Экраны ТЕХНИКТИГ КӨРҮЛДЕ

Бүгү-ле автобүдүргелерде, албан, организация черлеринде турар автотранспорт чыл санында техниктиг көрүлдени эртер. Оң кол согулгазы болза, бар турар машиналарның санын тодаратыр, оларның улус амыл-агынының чыгың соостуртуңге белини хынаары болур.

Кызыл хоорайның автобүдүргелеринге ындаг көрүлдени бо чылын февраль 1-ден эгелээш, май 26-га чедир доозар. 1977 чылдың июль 21-ден октябрь 31-ге чедир автобустарга болгаш чини машиналарга техниктиг көрүлдени эртрирер.

Хоорукчусомунуң шиттилеринге үндөзүлүш, албан органи- зация, бүдүрүлгө черлериниң удуруткучулары техниктиг до-

кументацияны белетизер, көрүлдениң өрттөн баш уаур төл- лезин турар умурлуг.

Техниктиг көрүлдө амыг үдөс кидин түлүк чоруп турар. Анык-агыларың дыка хөй удуруткучулары кураветинспе- цияның дыңнадыларыга сагыш чоаңгыр болуп, ол хемчег- лерге организация эки белеткенген. Олар азыттыңган хуу- саага транспортту белектер, документацияны шым тургузуп алганнар. Чолаачылар ортузунга сургаалдыг хурдаларын чоруткан. Ынак автобүдүргелерге Министрлер Чөвүлели- ниң гаражи, чумага удул станцияның гаражи, ДОСААФ бол- гаш өскө-даа хамааржыр.

Өң-биле чергелештир бо көрүлдө чамдык коллективтер- ниң кончук ношкан белектелин айтыры чугула. Ношкан белектеринге техниктиг паспорттар доладуртумнаан, машина- ларның маңазан хемчээли көрталдар азы-биле тургустун- маан, автотранспорт урелин, ажаалдазы багай.

Чамдык организацияларда машиналарны өскө машиналар- ның аверг-херекселери-биле чөпшээрел чокка солуур чүрү- дер ам-даа каталтавышаан. Чижээ, күрүнө филармониязы- ның болгаш хөгжүм-ши театрының көрүлдө кирген авто- бустарының чартың незин урелин болган. Театрда бир авто- бусту даңдыга кирип турар херезинде, хыналда үезинде шуут тыыбылай барган. Ындаг байдал «Ростекстильтор» база- зыңга база таварышкан. Ол организацианың 6 машиназы- ның чүгө чаңгызы орунка чорурунга белини илээрэн.

Техниктиг көрүлдө үргүлчүлөшкөн. Аңаа чүгө албан организация, бүдүрүлгө черлериниң эвес, а хуузунда транс- порттуг хамаатылар база чогуур үезинде белектерини негет- тинип турар.

А. ПОЧЕГУОВ, КАИ-ниң дежурный.

ДУРУМНЕРНИ ОЗАЛ-ОНДАК САГЫЫР КАНЧАП БОЛГАНЫЛ?

Бо чылдың баштайгы ай- ларында орук-транспортту- ны озал-онда эртен чыл- ды бо үез-биле депээрге 36 хуу өскөн. Оң-биле кады одам чидим-биле хол- бапкан озал-ондак ийи кал- тал көрдүдү.

Автоаварияларды болуп турарымың кол чылдагамы машина башкарыга кижилерин доодаатыпкан чур- умдан дүргөп чоруп, му- сажирлериң чорутуру бол- гаш күдүмү бедидерлер эртерилерин дүрүмнери хажымды, чамдык таварыш- галарды хары-даа эрткин чоуп турарында болуп турар. Озал-ондактың үш- түр бирээзи чолаачылар эркин чораш, машина бедидер чоранында бол- уп кетер.

Кудумчу чурумунуң дү- рүмнери билбес болгаш азы оңу сагырың херекке адыс хамаатыларың бот- тарымың буруузу-биле орук-транспорт озал-онда эвези эвес болгудулар. Бичи уруулар орук аймылы- ның калчылдыгы хөй удаа таварышкылаа.

Уугулар малагыя орукту машина манлаар талазыга кадыг айыл болу бээрли херекке албай ойнап тур-

гулаар, а оңу көргөн улуг кижилер оорук оон өскөр ойнаарын сумелес, өскөт чокка кылалтажым эрте бөр чүдүлөр бар. Шап мыл- дыг сагыш чоаңгыр эвес чорутуң уруукудан эр- тек ийи айың хомуданың түнели бо-дур: озал-ондак 9 уруг таварыш, школа назымы чөптөн 2 уруг өл- гөн. Бо оудуруларың ном- чаны, улуг кижилер уру- ларың амылгытын күр- телдерин, күдүмү чуруму урар урууларга хамаарыш- тыр ажыктыг арга-сүмөй берзе чогуур.

Республикага март айың баштайгы чартымыда 49 авария болган. Аңаа 2 кижиле өлгөн, 15 кижиле кем- дөөн. Чамдык чиктерин көргүдөргө мындыг: март 6-да, 20 шак 30 минутта 14—97 дугаарлыг ГА3-69 автомашинаның чолаачызы И. С. Санчат Кызыл—Хову- Аксы орунуга чүкк өскөр- кен машина-биле авария кылган. Аңаа чолаачы И. Санчат болгаш 4 пассажир кемдөөкчиге таварыш- кан.

Л. АКИФЬЕВ, КАИ-ниң инспектору.

Бо чылдың март айда Кы- зыл хоорайга 28 чолаачы эри- гир чораш, машина башкарып, орук шимчээкчиликни чүрүмү урар. Оларын аразында 2-2 кижиле эрткир, № 2 АТБ, Чуртталга коммунал аймак- тый министрствонун, «Сельхозтехника» каттыжыш- тымының чолаачылары болу- заан.

Чолаачылар хоорай деваст- кезинге 8 озал-ондак кылды- ның түнелинде 2 кижиле өл- гөн, 4 кижиле балимзылган.

1959 чылда төрүтүнгөн, кызы чөптөн А. А. Стрижов март 7-де, 20 шак 10 минутта турла, № 2 АТБ-ниң гаражында ЗИЛ-555 автомашинаны орд- дол чүдүрерин орадашкан.

Март 10-да 15 шак 10 ми- нутта Кочетов—Октябрьская кудумчуларының бедидерге пессонер Н. Е. Шелепованың автобус ужур таварган. 55—78 дугаарлыг ол «Икарустун» чо- лаачызы Виктор Павлович Ма- зышев эрткир эвес болган.

Март 11-де, 19 шак 30 ми- нутта хоорайың 4 дугаар проф- текучилищениң чанында